

BOEKSAMENVATTING

Titel: 'Al eeuwenlang een gastvrij volk'. Racistisch geweld en overheidsreacties in Nederland 1950-2009

Auteur: Rob Witte

Uitgave: Aksant: Amsterdam 2010

Nederlanders zien zich over het algemeen graag als ruimdenkend en tolerant. De discriminatie van minderheden ligt volgens deze opvatting buiten de vaderlandse volksaard; van agressie tegen personen of groepen op basis van hun ras zou slechts incidenteel sprake zijn. In dit boek stelt criminoloog Rob Witte dat Nederland sinds de Tweede Wereldoorlog wel degelijk toneel is van structureel racistisch geweld. De publicatie bouwt voort op zijn in 1996 verschenen proefschrift, waarin de overheidsreacties op racistisch geweld in Frankrijk, Groot-Brittannië en Nederland vergeleken worden. Het zijn volgens Witte immers juist de overheidsreacties op racistisch geweld die 'zeer bepalend' (p. 181) zijn voor de manieren waarop dit soort gewelddadigheden zich ontwikkelen. In deze zin vormt zijn boek een interessante bijdrage aan beleidsmatige discussies over het tegengaan van rechts-radicalisme.

Alvorens een historisch overzicht te presenteren van het racistisch geweld dat zich sinds de jaren '50 in Nederland heeft voorgedaan en de overheidsreacties daarop, gaat de auteur dieper in op zijn twee kernbegrippen. Witte definieert 'racistisch geweld' als *'(de dreiging met) fysiek geweld, waarbij slachtoffers niet worden "geselecteerd" op basis van hun individuele capaciteiten en/of kwaliteiten, maar als – reële dan wel veronderstelde – representanten van verbeelde minderheidsgemeenschappen met specifieke fysieke kenmerken en/of van een specifieke religieuze, nationale, etnische of culturele herkomst'* (p. 21). Aldus kiezend voor een brede definitie van racistisch geweld, verzet hij zich tegen de bij overheden wijdverbreide notie dat gewelddaden enkel het predicaat 'racistisch' verdienen als deze teruggevoerd kunnen worden op duidelijk omliggende ideeën over de biologische inferioriteit van andere rassen bij de daders. Daarmee worden racistische gewelddadigheden vaak gebagatelliseerd als uitspattingen van 'tuig' (p. 69), met alle gevolgen van dien voor de urgentie van overheidsreacties.

Om alle mogelijke overheidsreacties op racistisch geweld in kaart te brengen maakt Witte gebruik van een gefaseerd, ideaaltypisch model (p. 48).

In Fase A geldt racistisch geweld als individueel probleem. Als het racistische karakter van het geweld al onderkend wordt, is altijd sprake van 'incidentele erkenning' zonder dat structurele overheidsmaatregelen nodig geacht worden.

In Fase B zien verschillende groepen in de samenleving racistisch geweld als een structureel maatschappelijk probleem. Overheidsingrijpen zal echter alleen volgen wanneer deze groepen hun eisen effectief formuleren en de overheid het tegengaan van racistisch geweld als haar taak ziet.

In Fase C wordt racistisch geweld breed beschouwd als een structureel maatschappelijk probleem dat door de overheid aangepakt dient te worden. Of deze plaatsing op de publieke agenda ook in overheidsingrijpen zal resulteren, hangt af van de prioriteit die de overheid aan de bestrijding van racistisch geweld geeft.

In Fase D beoordeelt de overheid racistisch geweld als een structureel maatschappelijk probleem dat overheidsingrijpen behoeft en prioriteit heeft. Nu racistisch geweld de formele politieke agenda bereikt heeft, zijn twee soorten overheidsreacties mogelijk. Wanneer uit overheidsreacties blijkt dat slachtoffergroepen integraal onderdeel uitmaken van de samenleving en overheidsacties zich richten op de daders van racistisch geweld is sprake van 'inclusieve erkenning'. Wanneer uit overheidsreacties blijkt dat slachtoffergroepen buiten de samenleving staan en overheidsacties zich richten op de aanwezigheid van minderheidsgroepen is sprake van 'uitsluitende erkenning'.

Witte stelt dat racistisch geweld als sociaal fenomeen op landelijk niveau meestentijds in Fase A verkeerde, terwijl zelfs in perioden dat racistisch geweld aan de maatschappelijke oppervlakte trad Fase B zelden ontstegen werd. Wel veranderde met de jaren de context waarin racistisch geweld plaatsvond en daarmee de overheidsreacties erop.

In de jaren '50 en '60 richtte racistisch geweld zich vooral tegen Indische Nederlanders, gastarbeiders en de Joodse gemeenschap. Waar soms sprake was van incidentele erkenning, werden overheidsreacties doorgaans gekenmerkt door een ontkenning van het bestaan van racistisch geweld.

In de jaren '70 deden zich de eerste 'rassenrellen' voor. In reactie hierop kwamen gemeentelijke overheden veelal met maatregelen die zich laten omschrijven als uitsluitende erkenning. In de nasleep van de Molukse acties ontstond het minderhedenbeleid, dat er vooral op gericht was de sociaal-economische positie van deze groepen te versterken.

In de jaren '80 hield de opkomst van extreemrechtse partijen publiek en media in de greep. Ofschoon veelal door gemeenten gesubsidieerde activiteiten tegen racisme sterk toenamen, bleven gemeentelijke reacties op racistisch geweld een sterk ad-hoc karakter vertonen. Toen in de tweede helft van het decennium extreemrechtse partijen uit het parlement verdwenen, verdween daarmee racistisch geweld eveneens goeddeels van de publieke agenda.

In de jaren '90 brachten een opleving van extreemrechts en meerdere racistische geweldsgolven het thema van racistisch geweld terug op de publieke en politieke agenda's. Terwijl racistische incidenten in overheidsreacties scherp werden veroordeeld, werden omvang en impact van racistisch geweld gebagatelliseerd. Toch leken overheidsactoren racistisch geweld binnenskamers wel degelijk serieus te nemen en werden lokale overheden tot waakzaamheid gemaand. Steeds vaker getuigden maatregelen ook van uitsluitende erkenning, zoals de wetgeving om (asiel)immigratie te beperken.

Na de eeuwwisseling maakten verschillende terroristische aanslagen en de verharding van het politieke klimaat de islamitische gemeenschap tot het voornaamste doelwit van racistisch geweld. Tegelijkertijd droegen aanvankelijk vooral tegen islamitische radicalisering ontplooide beleidsinitiatieven er toe bij dat lokale overheden ook in de strijd tegen rechts-radicalisme van nieuwe richtlijnen voorzien werden. Hoewel uit behoeftenonderzoek naar radicalisme in de lokale situatie bleek dat de meeste gemeenten bovenal problemen kenden met extreemrechtse elementen, wordt naar de mening van de auteur in gemeentelijke reacties op racistische incidenten nog altijd de structurele aard van racistisch geweld gebagatelliseerd.

Witte concludeert dat van een integraal beleid tegen racisme en extreemrechts vooralsnog weinig terecht gekomen is. Geconfronteerd met racistisch geweld toonden gemeentelijke overheden zich vaak totaal overvallen door de gebeurtenissen. De sterk uiteenlopende reacties op racistisch geweld – van ontkenning tot insluitende erkenning – die bij verschillende gemeenten en soms zelfs bij verschillende ketenpartners binnen één en dezelfde gemeente waarneembaar waren, herleidt de auteur tot een compleet gebrek aan inzicht in zelfs de recente lokale historie van racistisch geweld. Deze 'collectieve amnesie' leidde er mede toe dat overheidsreacties op racistisch geweld veeleer 'hebben bijgedragen aan (verdere) escalatie dan aan de gewenste de-escalatie' (p. 166). Vanuit de landelijke overheid is de laatste jaren wel geprobeerd tot een betere registratie van racistische geweldsincidenten te komen, maar in de optiek van Witte wordt het streven een accuraat begrip van de oorzaken en achtergronden van racistisch geweld te krijgen in de weg gestaan door de voortdurende ontkenning van haar structurele karakter.

Colofon:

Deze samenvatting is geschreven door het Centrum voor Terrorisme en Contraterrorisme te Den Haag (CTC) in opdracht van het Ministerie van Binnenlandse zaken en Koninkrijksrelaties.

Disclaimer:

Deze samenvatting is met de grootste zorg samengesteld, doch, BZK aanvaardt geen enkele aansprakelijkheid ten aanzien van mogelijke onjuistheden in deze recensie, noch vertegenwoordigt deze de mening van BZK.